

ALEVİLİK-BEKTAŞİLİKTE DÂR*

ABODE OF ALEVISİM-BEKTASHISM

Mehmet DÖNMEZ**
Hasan ÇELİK***
Ergün ARMAĞAN****

*Abdal Mûsâ aydur gerçek er isen,
Ali'yi sevene muhip yâr isen,
Hak'ın didârını görem der isen,
Urganı boynunda dâr meydana'dır.
(Abdal Mûsâ)*

Öz

İslâmiyet'in tasavvufi bir yorumu olan Alevilik-Bektaşilik inancında bir çok erkân mevcuttur. Ancak Alevilik-Bektaşiliğin en temel ibadetini ise hiç şüphesiz ki “cemler” oluşturur. “Cemler”; birçok anlamda talipleri gönül eğitiminden geçirerek, onların ahlâki olgunluk içerisinde ilerlemelerine ve toplumsal birer mahkeme olarak işledikleri suçlara karşı alınan kararların da uygulandığı ibadetlerin bir bütünü olarak adlandırılmaktadır. Cemlerin yapıldığı yerin ortasında ise sorguların veya görgülerin yapıldığı ve huzur-u mürşide gelinerek hesap verildiği bir meydan vardır. Bu meydan “dâr meydanı” olarak adlandırılmaktadır. Hak-Muhammed-Ali postu önünde (mürşit huzurunda) taliplerin sorgu ve görgüleri bu meydanda yapılır ve dâr meydanında “dâra duran” canların, davranışlarından dolayı hesap vermeleri istenir. Bu sebeptendir ki Alevi-Bektaşiler, sorgudan-görgüden geçmeden ve dâr meydanında dâra durmadan inançlarını tam olarak yaşamış sayılmazlar. Bizler de bu müşterek çalışmamızın giriş kısmında öncelikle Alevi-Bektaşî tasavvufunun penceresinden bakarak “dâr” kavramının taşıdığı anlamları açıklamaya çalışacağız. Makalenin ikinci bölümünde de “dâra durmak veya dâra çekilmek” gibi makalenin temel kavramlarının yanında bir de Alevilik-Bektaşilik inancında yer alan dâr çeşitlerini ve bu dâra duruş şekillerinin taşıdıkları anlamları değerlendireceğiz. Makalenin son bölümünde ise Alevi-Bektaşilerin “Hak’a yürüyen” canların ardından yürüttükleri “dârdan indirme erkânı”ndan kısaca da olsa bilgiler sunmaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Alevilik-Bektaşilik, dâr, erkân, tasavvuf, tarikat

Abstract

There are a number of methods in the Alevism-Bektashism belief, which is a sufistic interpretation of Islam. However, the most basic worship of Alevism-Bektashism is certainly “cemler”. “Cemler” are regarded as a whole of the worship practices in which the decisions taken against the crimes committed by the candidates are applied as a social court and the candidates

* Makalenin geliş tarihi: 19.10.2017, Kabul Tarihi: 05.01.2018.

** Doç. Dr., İnönü Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi ve Avrasya Alevilik-Bektaşilik Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürü - Malatya / Türkiye, mehmet.donmez@inonu.edu.tr, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1365-8365>

*** Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı - Çorum / Türkiye, hasancelikkafkas@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9467-8960>

**** Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı - Gaziantep / Türkiye, ergun__44@hotmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4510-261X>

pass through the spiritual education in many ways and progress in their moral maturity. In the middle of the place where Cemler are made, there is a square where questions or graces are performed by coming in front of the sheikh. This square is called as “dâr square”. In front of the Hak-Muhammad-Ali post (in the presence of the sheikh), the questions and graces are made at this square and it is asked from “the dâr holding” spirits to account for their behaviors at the dâr square. It is for this reason that the Alevist-Bektashis are not considered to have fully experienced their beliefs without going through questioning-grace and dâr holding at the dâr square. In this study, we will first look through the window of the Alevi-Bektashi mysticism to try to explain the meanings of the concept of “dâr”. In the second part of the article, we will evaluate the dâr varieties and the meanings they carry in the Alevism-Bektashism belief as well as the basic concepts of the article like “dâr holding or dâr withdraw”. In the last part of the article, we will try to present brief information about the method of the deduction from the dâr, which is performed by the Alevi-Bektashi people after the spirits who “walk to the Hak”.

Keywords: Alevism-Bektashism, abode, conventions, sufism/mysticism, order/sufi path

1. Giriş

Sözlük anlamı itibariyle “Hz. Ali’ye bağlı olan kimse” olarak Kızılbaş anlamında kullanılan “Alevilik” kavramı (Alevilik mad.; Develioğlu, 1996: 28), sözlük anlamının dışında; Arapça’da “Ali’ye mensup”, “Ali’ye ait” anlamlarına gelmektedir. İslâm tarihi ve tasavvuf edebiyatında ise “Hz. Ali’yi sevmek, onu saymak ve her hususta ona bağlı olmak” anlamlarında kullanılmıştır. Buna göre Hz. Ali’yi seven, onu sayan ve ona bağlı olan herkese “Alevi” denir (Fığlalı, 1990: 7; Eröz, 2014: 41). Akademisyen İlyas Üzüm ise Alevi Dedelerinden aktardığı “Alevi” tanımını şöyle açıklamaktadır: “Alevilik İslâm’dır. Hak-Muhammed-Ali yolunun Kırklar Meclisi’nde olgunlaştığı ve On İki İmamla devam eden, İmam Ca’fer es-Sâdık’ın akıl ölçüsünü rehber olarak alan, Horasan Erenlerinin himmetleriyle Anadolu’ya gelen, Hazreti Pir’le ve Ulu Ozanlarımızın nefesleriyle hayat bulan inancın adıdır” (Üzüm, 2013: 9).

Tarihçi Ali Kaya da Alevilik tanımının anlamını daha da geniş bir anlatımla şöyle açıklamaktadır: “Alevilik; dini İslâm, kitabı Kur’ân, Allah’a kul, Hz. Muhammed’e bağlı, Hz. Hüseyin’in yolunu süren, Hacı Bektaş-ı Velî’nin buyurduğu gibi ‘eline, beline, diline sahip olmayı’ ilke edinen, iyi düşünce, iyi söz ve iyi davranışta kendini bulan, Tanrı korkusu yerine, sevgisini benimseyen, zâhiri bâtınla, bâtını zâhirle birleştiren, şeriat kapısını aşip marifet yoluyla hakikat dünyasına ulaşan, Kur’ân’ın şekline değil, özüne inen, akıl ve gönül ile ruhsal olgunlaşma yoludur” (Kaya, 2012: 365).

“Hz. Ali’ye muhabbet eden, Ali taraftarları, Ali’ye mensup, Hz. Ali’yi Hz. Peygamberden sonra imamet ve fazilet bakımından önder ve üstün kabul edenlere ‘Alevi’, bu düşünceye de ‘Alevilik’ denir. Alevilik, Kızılbaşlık ve Bektaşilik (bir tarikattır) kendi içinde bazı nüanslar olmasına rağmen Hz. Ali ve Evlad-ı Resul’e, yani On İki İmamlar diye adlandırılan Ehl-i Beyt’e bağlıdırlar. Kur’ân bildirisindeki haramı haram, helali helal kabul eden bu topluluk, altıncı imam, İmam Cafer-i Sâdık Hazretlerinin sistemleştirdiği iman esaslarına bağlı olduklarından, kendilerini ehl-i sünnet içerisinde kabul etmektedirler. Çünkü imamiyye Hz. Peygamberin ümmetine kutsal emanet olarak bıraktığı Kur’ân-ı Kerim’e ve Ehl-i Beyt’e inanır. Ayrıca İslamiyet’i son din ve onun peygamberini peygamberlerin en faziletlisi ve

sonuncusu kabul eder” (Altınok, 2012: 8-9). “Anadolu Aleviliği, Ehl-i Beyt yoludur. Yol, Muhammed Ali’nindir. Yol, İslâm Peygamberi ve Şâh-ı Velayet’in yoludur. Yol, İslâm içinde, Hak’a giden yoldur. Yol, bugünkü şekil ve düşüncede, İslâm’ın yeniden bir yorumu ve çağa uyumudur” (Uluçay, 1993: 7).

Cümle bir mürşide demişler belî,
Tespîhleri Allah / Muhammed / Ali,
Meşrebi Hüseyinî, ismi Alevî,
Muhammed Ali’ye çıkar yolları

(Kul Himmet / Uluçay, 1993: 7).

Alevî sözcüğünün ilk defa kullanılmasını, ‘Kızılbaş’ sözcüğünün uğradığı anlam kayması karşısında, XIX. yüzyıldan itibaren, özellikle 1826’da Bektaşî dergâhlarının kapatılmasından sonra, Sünnî olmayan topluluklara ‘Alevî’ denmeye başlanmasıyla görmekteyiz. “Oysa etimolojik anlamıyla bir Alevinin soyca Ali’ye bağlı olması gerekmektedir. Çünkü Alevî sözcüğünün İran’da kullanılışı bu anlamdadır. Günümüzde ise sırf Ali’ye aşırı bağlılıkları dolayısıyla bu zümrelere ‘Alevî’ denmektedir. Yoksa bu kavramın günümüzde kullanıldığı anlamda, bu şekilde kullanılması dil kuralları açısından yanlıştır. Bundan dolayı bazı araştırmacılar, bunu bildiklerinden, Aleviler için ‘Köy Bektaşîleri’ tabirlerini kullanmışlardır. Çünkü inançları açısından Alevilerle Bektaşîler arasında benzerlik vardır. Ancak Aleviler umumiyetle ümmî ve tahsilsiz kalmışlardır. Alevilik, Bektaşîliğin bir halk biçimidir. Aleviler kırsal kesimde yaşarken, Bektaşîler şehir merkezlerinde toplu ve düzenli bir tarikat olarak teşkilatlanmışlardır. Ancak günümüzde Alevî ve Bektaşî kavramlarının her ikisi de aynı olguya, Türk Halk İslâmlığı olgusuna dayanmaktadır. Her iki kavram da aynı anlamda kullanılmaktadır. Aralarında ki temel fark, sosyal bir farktır. Şöyle ki; Aleviler aşiret çevrelerinden gelen eski göçebelerden oluşup bilgi ve görgü bakımından eksik kalmışlardır. Bektaşîler ise kent merkezlerinde odaklaşmış, okumuş ve bilgili insanlardan oluşmuşlardır. Böylece Bektaşîlik bir tarikat olarak yaygınlaşmıştır. Zamanla aradaki bu sosyal sınıf farklılığı artmış ve ‘Her Alevî Bektaşî’dir, fakat her Bektaşî Alevî değildir” şeklinde Alevileri dışlayan iddialar yaygınlık kazanmıştır (Bozkuş, 2006: 75-76).

“Dâr” kelimesi Arapça’da “ev, şehir, yer”; Farsça’da “ağaç, direk, idam sehpası” anlamlarına gelir. “Dâr”¹ Yüce Allah’ın huzurunda durduğunu kabul ederek; özünü ve benliğini ortaya koyup teslim olmanın adıdır. “Alevî-Bektaşî erkânında ise sorguların görüldüğü ve mürşit/pir huzurunda hesap verildiği meydanın bir diğer adıdır” (Korkmaz, 1994: 88; Cebecioğlu, 1997: 206). Bu meydana zahiren mürşide teslim edilen benlik, batını anlamda ise Hazret-i Hak’a teslim edilmiştir. Çünkü yol Muhammed-Ali’nin yoludur. Benliklerin ise ancak “Allah’a teslim edilmesiyle” bu yolda menzîl alınacağına inanılır. Bu sebeptendir ki Alevî-Bektaşîler, sorgudan-görgüden geçmeden ve dâr meydanında, dâra durmadan inançlarını tam olarak yaşamış sayılmazlar. Her nefsin bir dâr meydanında ve Hak-Muhammed-Ali postu önünde (mürşit huzurunda) nefis muhasebesi yapması istenir. Dâr meydanında ve mürşit huzurunda haklıya “hakki”; haksıza ise “haksızlığı” teslim edilir. Böylece inanç ile adalet beraberce sağlanmış ve dervişin/talibin gönlüne bu duyguların eşit miktarda tesir etmesi amaçlanmıştır.

Alevilikte ikrar denilen yola giriş erkânı, Bektaşilikte “baş okutma erkânı”²² olarak adlandırılır. Bu erkân gibi hemen hemen diğer tüm erkânlar “dâr meydanı” olarak adlandırılan ve cem evinin (meydan evinin) ortasında Hak-Muhammed-Ali postu olarak ifade edilen mürşit postunun ve mürşidin/pirin huzurunda gerçekleştirilir. Dâr, tüm bu anlamları ifade etmek için kullanılsa da Türkiye’de her iki dildeki anlamıyla kullanılması daha yaygındır. “Dâr, Farsçadaki anlamına uygun olarak muhibbin can feda etmek üzere meydanda ikrar verdiği yerin adıdır. Meydanın tam orta yerine ‘dâr’ denir” (Korkmaz, 1994: 88; *Kitab-ı Dâr*, 2012: 23-24). Dâr, kıyamla Hak’ın huzurunda durduğunu kabul ederek benliğini ortaya koyup teslim olmak demektir. “Eğer canlardan herhangi birisi maddi ve manevi bir haksızlığa uğramışsa, mağduriyetinin giderilmesi için cemde meydana gelerek dâra durur; kimden isteği ve şikâyeti varsa dedeye anlatır. Dede de hak talep edilen kişiyi meydana çağırarak onu da dinler. Dede; her iki tarafı da dinledikten sonra, cem erenlerinin³ de yardımıyla işin doğrusunu bularak sorunu çözer. Çünkü o meydanda (dârdâ) yalan dolan olmaz. Kimse o meydanda yalan söylemeye cesaret edemez. Eğer yalan söylerse, o kişi düşkün olur” (Dedekargınoğlu, 2012: 126).

Burada şu hususu da ayrıca belirtmek gerekir ki Alevilik-Bektaşilikte esas olan yolun değerleriyle yaşatılmasıdır. “Yol cümleden uludur” sözü bu değerlerin bir karşılığı olarak yüzyıllardır söylenegelmektedir. Araştırmacı Cansu Akyol da bu hususta şu tespitlerde bulunmuştur: “Kişi erenlerin adaletine kendini teslim eder. Bu meydanda ‘Halkın razı olduğundan Hak da razı olur’ inancı vardır, erenler müşkülü çözer. Bu can aklanırsa, katarlarına alırlar. Suçlu bulunursa düşkün ilan edilir. Katardan el çektilir. Bu sorgulamalar / yargılamalar, yolun erkânına usulüne göre yapılır. Hiçbir can, keyfiyet içinde davranamaz. Çünkü erenler buyurur ki ‘Gönül kalsın da yol kalmasın’ ya da ‘Yol cümleden uludur’ diye. Bu sorgulamada dede talip ayrımı yapılamaz. Şu inkâr edilemez bir gerçektir, yolda bu denetleyici önlemler olmasa, yolda yürüyen yolcular bu kadar temiz / pâk kalamazlardı. Bu kuralları işe yarar ve geçerli kılan da yola itikattır” (Akyol, 2017: 218). Şâh Hatâyî de bir dördlüğünde yola verdiği değeri şu şekilde açıklar:

Gel gönül incinme bizden,
Kalsın gönül yol kalmasın,
Evvel âhır yol kadimdir,
Kalsın gönül yol kalmasın.

(Şâh Hatâyî / Ergün, 1930: 154).

2. Dâra Durmak veya Dâra Çekmek (Çekilmek / Çıkmak / Gelmek / Kalkmak)

Alevilik-Bektaşilikte yargılama süreçleri dâr meydanında gerçekleşir. Burası “Dâr-ı Mansûr” olarak da adlandırılır. “Dâr meydanı, Alevi canın kendisini tümüyle topluma teslim ettiği yerdur” (Yıldırım, 2010: 21). “Kişinin kendisini Hak, Hz. Peygamber, Hz. Ali ve Ehl-i Beyt huzurunda sayıp, nefisini sığaya çekmesi ve ölmenden önce ölüme hazırlamak için yapılan bir çeşit nefis muhasebesidir” (Günşen, 2007: 333). Tarikatın herhangi bir üyesi suç işlediğinde meydan odasına çağırılarak sorgulanır. Gerekirse ceza verilir. Ceza verme işine “dâra çekmek” adı verilir.

“Cemaatin ve dedenin önünde canını yol uğrunda vermeye hazır olduğunu bildirmek için niyâz ederek meydanın ortasına gelip ayaklar mühürlenmiş halde kollar çapraz, baş öne eğik şekilde durmaya da ‘dâra durmak’ denir” (Korkmaz, 1994: 88; *Kitab-ı Dâr*, 2012: 24). Bu şekilde dâra durma, “Hz. Peygamber’in Mi’rac gecesi *Sidretü’l Müntehâ*’da Huzurullahta duruş şeklini temsil eder. Asıl dâra duruş şekli budur” (Günşen, 2007: 333). Hıdır Abdal (Düşkünler) Ocağı evlatlarından Ali Rıza Uğurlu Dede’nin ifadeleriyle de aktarmak gerekirse “Yaratanın huzurunda gizlilik ve saklılık yoktur. O, her şeyi bilen ve görendir. Bilineni ‘bilenden’ saklamanın bir anlamı da yoktur. Dâr; Hak meydanında özünü dâra çekip, tüm saflığıyla *Sırat-el Müstâkim* [dosdoğru yol] yolda ‘Vahdet-i Vücûd’ olmanın, arınmanın ve pâklığa ulaşmanın anlamıdır. Hallâc-ı Mansûr gibi bedeninin lime lime edilmesinin, Nesîmî gibi derisinin yüzülmesinin, Fazlı gibi hançerlenmenin, Hz. Fatıma Ana gibi ‘Elif / Doğru’ olmanın bir başka adıdır” (Uğurlu, 2009: 148).

Alevilikte manalarıyla isimlendirilen ve bedeni/şekli olarak dört tür dâr vardır (Orhan, 2003: 125-126; Kaplan, 2008: 161-162; Uğurlu, 2009: 148 -149; Altınok, 2012: 326):

2.1. Dâr-ı Fâtıma / Dâr-ı Hüseyin: Hz. Resulullah torunlarından su istemiş. “Göz bebeğim” dediği İmam Hüseyin, İmam Hasan’dan daha atik davranarak suya koşmuş ama sol ayağını taşa vurarak kanatmıştır. Dedesi görmesin diye de sağ ayağını sol ayağının başparmağının üzerine koyup gizlemiştir. İmam Hüseyin’in, dedesi Hz. Peygamber’e karşı göstermiş olduğu bu saygının ve özverinin anısına yapılan bu şekildeki dâra, “Dâr-ı Fâtıma” veya “Dâr-ı Hüseyin” adı verilir. İmam Hüseyin’in bu davranışı, yoldaki erenlere “ayak mühürlemek” olarak yadigâr kalmıştır.

2.2. Dâr-ı Mansûr: Hallâc-ı Mansûr gibi Hak yoluna canını vermenin adıdır. Ayakta dosdoğru durup, sağ elini kalbin üzerine koyup, sol elini yanına salarak, sağ ayağını, sol ayağının başparmağına koyarak/mühürleyerek “Mansûr gibi Hak yoluna teslim olmanın” adıdır. İslâm’ın genel anlamı da teslimiyettir. Hak’ın huzurunda Hak’a teslim olmaktır. Dâr-ı Mansûr; ağaca (dâr) asılır gibi doğru bir şekilde pir/mürşit huzurunda el sallandırarak durmaktır. Burada adı geçen Mansûr, “Ene’l-Hak” düşüncesinden dolayı çeşitli işkencelerden sonra bedeni lime lime edilen Hüseyin b. Mansûr el-Hallâc (ö.309/922)’tır. *Buyruklarda* yalın olarak ifade edilmesinden sonra adı en çok geçen dâr şekli bu olup, bu duruşta talibin yolda “Mansûr gibi canını vermeye ve kendisini sorgulamaya hazır olduğunun” anlamı vardır (Bkz. fotoğraf 1).

2.3. Dâr-ı Fazlı: Göğsüne bıçak saplanarak yüzüstü bırakılan Hz. Fazlı’nın Hak uğruna şahadetini simgeler. Dâr-ı Fazlı; iki elini yüreğinin üzerine koyup, eğilerek ve sağ ayağını sol ayağının üzerine koyarak yapılan bir dâr şeklidir. Dâr-ı Fazlı; “Âşk ola!” denildiğinde secdeye varmaktır. Hz. Fazlı, yüzüstü bıçağa bırakılmıştı. Bu şekilde dâra durmaktan maksat ise “Fazlı’nın ciğerinde ki bıçak gibi benimde ciğerimde bıçak vardır” diyebilmektir. Burada adı geçen Fazlı, Hurûfilîğin kurucusu Fazlullah Esterabâdî (ö.796/1394)’dir (Bkz. fotoğraf 2 ve 3).

2.4. Dâr-ı Nesîmî: Nesîmî Sultan da diğer Hak yolunun şehitleri gibi Hakikat kapısında “özündeki Sultan’ı” gördü. O, yüce yolda da canını vermekten çekinmedi. Taassup onu da diz üstü oturtup, derisini yüzdü. Bu sebepledir ki Dâr-ı Nesîmî de

“edep / erkân içinde diz üstü oturmaya” verilen addır. Dâr-ı Nesîmî; Fazlullah’ın Hurûflîğini şiirleriyle Anadolu’da yayan halifelerinden İmadeddin Nesîmî’ye (ö.811/1408) atfen bu adı almıştır. Nesîmî derisi yüzülerek öldürülmüştür. Hem Fazlullah hem de Nesîmî, Timur döneminde öldürülmüşlerdir. Bu iki ismin Alevîlik içerisinde yer alması, Fazlullah’ın halifelerinin Timurluların takiplerinden kaçarak Anadolu’ya gelmeleri ve halk içinde propaganda yapmaları sonucu Hurûflîlik etkisi ile olmuştur. (Bkz. fotoğraf 4).

Dede Garkın Ocağı evlatlarından Hüseyin Dedekargınoğlu ise açıkladığımız bu dört dârın dışında bir de şekilsel olarak bu dârların eylemlerinden beslenen ama toplu halde yapıldığı için “çengel dârı” olarak adlandırdığı bir “dâra durmak” eylemini ise şöyle açıklamaktadır: “Çengel dârında; dâra duracak canlar, meydana gelerek, erkekler sağ baştan olmak üzere yaş sırasına göre sıra olurlar. Erkekler sağ ayağının başparmağını sol ayağının başparmağı üzerine koyup, dizlerini kırmadan eğilerek, sağ elinin parmaklarını sağ ayağının başparmağının üzerine değdirir. Sol elini de kolunu çapraz tutarak eli açık şekilde göğsünün üzerine kapatır ve o şekilde dâra dururlar. Buna dârda ‘mühürleme’ ya da ‘peymence’ denir. Bu dâr, cemde yapılan dâra duruş şeklidir” (Dedekargınoğlu, 2012: 127). (Bkz. fotoğraf 5).

Hak dîvâna duran iner mi dârdan,
Cehdeyle cesedin kurtaran nardan,
Ona kılavuzdur ol Şâh-ı Merdân,
Şâh’ın dîdârını gören eyvallah.

(Âşıkî / Özmen, 1995: 62)

Abdülbâki Gölpınarlı’ya göre dâr anlayışı Alevilik-Bektaşîliğe özgü olmayıp Mevlevîlik gibi bazı tarikatlarda da olan ve aslen Kalenderîlerden kalan ortak bir davranıştır. “Ayak mühürlemek, niyâz vaziyeti ve mühr-pây durmak olarak da ifade edilen bu duruşta sağ ayak başparmağı, sol ayak başparmağının üzerine konularak ayak mühürlenir. Bu durumda olan kişi sağ elini parmakları açık olarak kalbinin üstüne koyar, sol elini de sol göğsünün üstüne aynı şekilde koyarak pirine/mürşidine karşı saygısını ve ‘boynunun kıldan ince olduğunun’ mesajını verir” (Gölpınarlı, 1963: 8-9). Her tarikat bu duruşu kendine göre yorumlamıştır. Gölpınarlı, Alevilik, Bektaşîlik ve Mevlevîlik’te bu dâra duruşla ilgili çeşitli menkıbelerin olduğunu söyler. Buna göre Alevîler ve Bektaşîler ayak mühürlemeyi Hz. Ali’nin kendi cenazesini yine kendisinin götürmesi olayıyla da ilişkilendirirler: “Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin, Hz. Ali’nin nasihatine uyarak cenazesini ertesi gün gelen yüzü örtülü Arap’a teslim ederler, ancak o kişiyi merak ettiklerinden peşinden giderler. Bir süre sonra yüzü örtülü kişinin Hz. Ali olduğunu gören Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin koşarlarken Hz. Hasan, sol ayak başparmağını bir taşa çarpar ve başparmağı kanamaya başlar, ancak mahcup olmamak için sağ ayak başparmağını sol ayak başparmağı üzerine koyar. Yine başka bir rivayete göre ise ayak mühürlemek sol ayak başparmağı olmadığı için hizmet ederken bunu göstermemek için sağ ayağını sol ayağı üstüne koyan Selmân-ı Farisî’den kalmıştır. Mevlevîler ise bu olayın Ateş-bâz Velî’den kaldığına inanırlar. Ateş-bâz Velî bir gün Mevlânâ’ya odun kalmadığını söyleyince Mevlânâ, ‘ayaklarını kazanın altına koy’ demiş. Ayaklarını kazanın altına koyan Ateş-bâz’ın başparmaklarından çıkan alev kazanı kaynatmaya başlamış. Ancak, Ateş-bâz ‘acaba

ayaklarım yanar mı?’ diye şüpheye düşünce sol ayak başparmağı yanmış. Bunu duyan Mevlânâ, ‘hay ateş-bâz (ateşle oynayan) hay!’ demiş. Bu olaydan sonra Ateş-bâz, yanan parmağını göstermemek için sağ ayağının başparmağını, sol ayağının başparmağı üzerine koymuştur” (Gölpınarlı, 1963: 8-9).

“Alevi yolunda haklı istek her daim haktır. İstek bir cenaze misali usulünce kaldırılmadan hizmet yürümez. Haklının mutlaka hakkını alması gerek. Yolda istek kapısı açıktır. Bu kapıda kimseye zorluk yoktur. Bir can bir candan istekli olduğu vakit dede ikisini de (dâra) meydana alır. Meydana (dâra) gelen canlar destursuz kesinlikle konuşamazlar” (Akyol, 2017: 215). Bunun yanında bir de dâra çekmek söylemi içinde sayılabilecek, talibin kendi özüne yönelik ve gönüllü olarak dâr meydanına çıkma olgusu vardır. Buna da “özünü dâra çekme” denir. Dede Garkın Ocağı evlatlarından Hüseyin Dedekargınoğlu Dede ise “özünü dâra çekme” ile ilgili olarak şu tespitlerde bulunmuştur: “Kusurlu olduğu için kuşkulu bir durumda olduğuna inanan bir talip; dede tarafından dâra çekilmesine ya da o talipten zarar görmüş herhangi bir canın, o kişiyi şikâyet etmek üzere dâr meydanına çıkarmasına fırsat vermeden, kendiliğinden (gönüllü olarak) dâra durulabilir. Yani kendi özünü dâra çekebilir. Talip, dedikodulardan ve hakkında beslenen şüphelerden de yakınabilir. Kendisine yönelik suçlamaları kabul veya reddedebilir. Hakkında dedikodu yaptığını öğrendiği kişileri pir huzurunda dâra çağırarak; o kişilerden razı olmadığını, gerçeği söyleyinceye değin dârda bekleyeceğini ve baş kesip yemin etmelerini de isteyebilir. Dâr meydanı ‘er meydanı’ olduğu kadar bu anlamda ‘ar (arınma) meydanı’dır da. Dâr meydanı; sadece Dedeliğin değil, toplumsal hayatın da huzurudur. Cemlerdeki dâr meydanları; Osmanlı Devleti zamanında sanki faal birer mahkeme gibi çalışmış, bütün sorunlar cemlerde çözülmüştür. Dedeler ve cem erenlerinin verdiği kararlar Alevi toplumu tarafından Osmanlı kadısının kararından daha adil olarak kabul görmüştür” (Dedekargınoğlu, 2012: 126-127).

Alevilik-Bektaşilikte sıkıntılı hâlde olma durumunu ifade eden “dârda olma” durumunda da aşağıdaki gülbânkaların okunduğunu biliyoruz. Böylece mevcut bulunan ‘dâr’dan (sıkıntıdan) çıkılacağına inanılmaktadır: Rahman ve Rahim Yüce Allah’ım! Birliğin, varlığın, lütfün, keremin, faziletin ve inayetin hürmeti hakkı için dualarımızı dergâh-ı izzetinde kabul eyle ya Rabbi! Fahr-i âlem, Şâh-ı Merdan Aliyye’l-Mürtezâ, Fatımatü’z-Zehrâ, Hatice-yi Kübrâ, İmam Hasan-ı Müctebâ, İmam Hüseyin-i Kerbelâ, İmam Zeyne’l-Âbidin, İmam Muhammed Bâkır, İmam Cafer-i Sâdık, İmam Musa-yı Kâzım, İmam Ali Rızâ, İmam Muhammed Tâkî, İmam Ali en-Naki, İmam Hasanü’l-Âskerî ve İmam Muhammed Mehdî sahib-i zaman hakkı için dualarımızı kabul et ya Rabbi! Üçlerin, Beşlerin, Yedilerin, On iki İmamların, Ondört Masum-u Pâkların, On yedi Kemerbestlerin, Kırkların, Yetmiş iki Kerbelâ Şehitlerinin, Velîlerin, Nebîlerin hürmeti için, sıkıntılarımızı, üzüntülerimizi gider, sağlık, sıhhat, huzur, birlik ve dirlik nasip eyle ya Rabbi!..

Hûnkâr Bektâş Velî, Abdal Musa, Rum Abdalları sıdkı hakkı için, Horasan pirleri nutku hakkı için, Mürşid-i Kâmil, nihan dervişlerin sırrı hakkı için, hakikat ehli demi hakkı için, Dâr-ı Mansûr, Dâr-ı Fazlı, Dâr-ı Nesîmî, Dâr-ı Pir Sultan Abdal hakkı için, Seyyîd Ali hakkı için, tüm Erenlerin, Uluların hakkı için, Âlimlerin, Velîlerin hakkı

için, çekilen cümle gülbenglerin hürmeti için, hatalarımızı bağışla, eksikliklerimizi gider, Hüseyin-i Kerbelâ hakkı için. Şâh-ı Evliyâ hakkı için, yalızlara yoldaş olan Boz Atlı Hızır İlyâs hakkı için kabul et duamızı: Ya Allah, Ya Muhammed, Ya Ali. Bizleri her türlü kötülüklerden, kazadan, beladan, nazardan, kem gözlerden, hastalıklardan, görünür, görünmez kazalardan, belalardan, affetlerden koru. Bizlere hayırlı işler, hayırlı evlatlar, hayırlı kısmetler ve hayırlı kazançlar nasip eyle. Dertlerimize derman, gönüllerimize iman, hastalarımıza şifa, borçlarımıza edalar ihsan eyle. Zümre-yi Nâcî'den, Gürûh-u Salih'den eyle. Dualarımız kabul, muratlarımız hasıl ola. Çağırdığımız cümle Erenlerin, Evliyâların, Enbiyâların hayır himmetleri üzerimizde hazır ve nazır ola. Dil bizden, nefes Pirden ola. Gerçeğe HÜ, Mümine, Ya Ali!..

3. Dârdan İndirme veya Dâr Erkânı

“Anadolu Alevileri ‘ölmek’ terimi yerine ‘Hak’a yürümek, kalıp değiştirmek, don değiştirmek, göçmek’ gibi tanımlamaları kullanmaktadırlar. ‘Gömmek’ terimi yerine ise ‘sır etmek’ tanımlamasını kullanmaktadırlar. Hak’a yürümek, bireyin biçimden kurtulup öze dönmesidir ki bu, tasavvufi anlamda *fenâ fillâh* denen kavramı yani insanın kendini Hak’ın varlığında yok etmesini ifade eder. Alevilerin inancına göre, Hak’ın kendi nurundan yarattığı insan ölümüyle birlikte tekrar Hak’a yürüyecektir” (Er, 2014: 223). “Buna göre Hak’a yürümek de kişinin biçimden kurtulup özüne dönmesini karşılayan bir deyimdir. Ölümle birlikte kişinin don ya da kalıp değiştirmesi ise ruhun bir bedenden bir başka bedene geçebileceği düşüncesini vurgulamaktadır” (Çoşkun, 2013: 273). İnanişâ göre; Hak’a yürüyen bir canın tekrardan Hak’a ulaşabilmesi için “insan-ı kâmil” mertebesine ulaşmış, bu olgunlukla yaşamını sürdürmüş ve dünyaya ilk geldiği andaki temizliği kadar pâk olması gerekmektedir. “Bu arınmayı gerçekleştirmek ve üzerinde kul hakkı kalmadan Hak’a kavuşabilmek için ölen kişinin yakınları ya da musahibi tarafından bütün canların katılımıyla ve dedenin huzurunda ‘dârdan indirme – dâra çekilme’ adı verilen bir tören yapılır. Bu yolla Hak’a yürüyen canın, alacağı - vereceği halledilip kurbanı da yenilerek üzerinde kul hakkı kalmadan Hak’a yürümesi sağlanmış olur” (Er, 2014: 229).

Yine Alevi-Bektaşî geleneğinde sadece hayatta olan talip ve dervişler dâra çekilmez. Hak’a yürüyen muhip, talip, derviş, dede, baba veya dedebaba içinde dâr çekilir. Hiçbir Alevi-Bektaşî, ölümünden sonra toplum huzurunda hata ve kusurlarının ortaya çıkmasını istemez. Üzerinde ki kul hakkından/haklarından feragat etmek ister. Bu yüzden ölen kimseler ⁴ için gerçekleştirilen Dâr Erkânı bireysel ve toplumsal sorumluluğu daha da arttıran bir etki gücüne sahiptir. “Hak’a yürüyen kimse için; üçüncü, yedinci ve kırkıncı günde yapılan törene ‘Dârdan İndirme Erkânı’ adı verilir. Dâr Erkânı, ‘Hayır Yemeği’, ‘Kırk Yemeği’ veya ‘Lokma Yemeği’ şeklinde de isimlendirilmekte olup, tarihten bugüne uygulanan önemli bir Alevi-Bektaşî erkânıdır” (Özcan, 2002: 158).

Dârdan indirme veya dâr çekme sırasında Hak’a yürüyen (ölen) kişi, görgü ve sorgudan geçirilmiş, yaşayan kişilerden helallik ve rızalık alınmış olur. “Isparta yöresindeki Alevi-Bektaşî inancına göre dârdan indirme erkânı uygulanıncaya kadar, Hak’a yürüyen kişi kabirde rahat edemez. Dârda (ayakta) bekler. Bu yüzden bir an önce dâr erkânı gerçekleştirilmelidir” (Bal, 2002: 108). Bu düşünce Anadolu’daki tüm

Alevilerin mutabakata vardıkları bir görüştür. Bir başka şekilde ifade etmek gerekirse, Dâr erkânı görülmemiş bir canın ruhunun kabirde rahat etmeyeceğine inanılmaktadır.

Ettiği günahı eline alsa,
Erenler cemine mürüvvete gelse,
Kişi eksikliğini özünde bulsa,
Dervişlik müminlik alametidir.
(Kul Himmet)

Dâra çekilmeden önce, Dede veya hoca (cenaze görevlisi) dua eder. Topluma dünya ve âhiret hayatı hakkında aydınlatıcı bir konuşma yapar. Geride kalanları teselli edici sözler söyler. Çerağ yandırılır, post serilir ve süpürge çalınır. Meydan (erkân) böylece açıldıktan sonra, Hak’a yürüyen kişinin yakınlarından üç kişi dâra dururlar. İçlerinden birisi dede ve cemaate hitaben üç defa şu tercümanı okur: “*Rabbena zalemna enfüsena ve in lem tağfir lena ve terhamna le nekünenne mine’l-hasirin.*”⁵ Sonra şöyle der: “Destur pirim! Yüzüm yerde, özüm dârda, Hak-Muhammed-Ali divânında, erenlerin Dâr-ı Mansûr’unda canım kurban, benim tercüman, bu fakirden alacağı olan, incinmiş, gönlü kırılmış kardeş varsa, dile gelsin, bile gelsin, hakkını istesin. Burası Hak meydanıdır. Herkesin hakkı herkese teslim edilir. Razılık alınır. Hak’ıma, yoluma bağlıyım. Allah, eyvallah...” (Tur, 2002: 506; Yıldırım, 2010: 40; *Kitab-ı Dâr*, 2012: 26).

Dede cemaatin bilgisine başvurur. Merhumun borcu veya alacağı varsa, mirasçıları bunları öder veya kabul ederler. Eğer herhangi bir alacak verecek yoksa, orada hazır bulunanlar hep birlikte şöyle söylerler: “Gönül birliği ile hepimiz haklarımızı helal eyledik. Allah ve Erenler de bağışlasın. Biz razıyız, Allah da razı olsun. Hak’a yürüyen kişinin ruhu şâd ve sevinçli olsun. Hak-Muhammed-Ali yardımcısı olsun. Allah rahmet eylesin.” “El vücutta kaşınan yeri iyi bilir, seni sana soruyoruz?” diye cemaate sorulur (Tur, 2002: 506). Cemaatin içerisinde istekte bulunan birisi çıkarsa, gelerek özünü dâra çeker. Dede bu kişiye hitaben şöyle söyler: “Geldiğin Hak yoludur. Durduğun Hak divânıdır. Dâra gel, doğruyu söyle. Gönlündekini beyan eyle. Dilinizdeki bize, kalbinizdeki size.”

“Dâra gelen kişi, Hak’a yürüyen kişinin yakınlarına isteklerini ifade eder. Haklar iade edildikten sonra, karşılıklı helalleşilir. Razılık alındıktan sonra erkâna geçilir. Erkânın başında dede tarafından Nuh Suresinin 28. ayeti, Necm Suresinin 5-9. ayetleri, Yasin Suresinin ilk 12 ayeti okunur” (*Kitab-ı Dâr*, 2012: 27). Farklı bölgelerde farklı sureler de okunmaktadır. Mesela “Ankara / Çubuk Çit köyünde Fatiha Suresi, erkânın iki yerinde Bakara Suresinin son iki ayeti, ayete’l-kürsî ve üç ihlâs okunmaktadır. Yine Çubuk yöresinde ki erkânda okunan bir deyişi araştırmacı Arslanoğlu şöyle aktarmaktadır” (Arslanoğlu, 1998: 6-25):

Şehvet ile şefkat bir yerde durmaz,
Şehvete uyanlar dîdâra ermez,
Bunda çok hesap var amalar görmez,
Dolu âlemi boş gönderen yoldur bu.

Ölmeden önce de ölmek göründü,
Vücut hanesini silmek göründü,
Hakikat suyunda yunmak göründü,
Kendi kefenimi biçer ağlarım.

İkra suresini koyma dilinden,
İhlas kuşağını çözme belinden,
Kâdır şehit gitmek Yezit elinden,
Şehitlik makamına er Sultan Aziz.

Hazret-i Peygambere ve Ehl-i Beyt'e salavat getirilir, tövbe istiğfar edilir. Bundan sonra dede, dâr duasını okur:

“Allah Allah. Gönlü yerde, özü dârda, yüzü yerde, Muhammed-Ali'nin tevellâ, teberrâsına⁶ inanarak, hizmet için bu irfân meydanına gelen canların, yerleri, gökleri var eden Yüce Allah, dilden dileklerini, gönülden muratlarını versin. Dileklerinizi Hak - Muhammed - Ali versin. Emekleriniz boşa gitmesin. Erenlerin aydın yüzlerine âşk olsun. On sekiz bin âlemle birlikte, cümle mümin kardeşlerimizi Hak-Muhammed-Ali yolundan mahrum eylemesin. Görünür, görünmez kazadan beladan korusun. Hizmetini gördüğünüz pirlerin himmetleri üzerinizde olsun. Bozatl Hızır cümlelizin yardımcısı olsun, saklasın, beklesin. Sizler bu toplumun ibadetini / hizmetini ediyorsunuz; Hak - Muhammed - Ali de sizlere yardımcı olsun. Bu cemde, bu erkânda, Ehl-i Beyt'in katarından didârından ayırmasın. Geldiğiniz yerden, durduğunuz dârdan iyilikler göresiniz. Dil bizden, himmet Hak'tan, yardım da pirden ola. Gerçeğe HÜ, Mümine Ya Ali!” (Tur, 2012: 736-737).

Muhammed Ali'nin kıldığı dava,
Yok meydanı değil var meydanıdır,
Muhammed Kırklara niyâz eyledi,
Ar meydanı değil er meydanıdır.

Kırklar özün bir araya koydular,
Erenler ölüsün susuz yudular,
Deveyi gördün mü yok dediler,
Ört elin eteğin sır meydanıdır.

Ne diyeyim şu erkânı kurana,
Yuh çekerler bu meydanda yalana,
Üç yüz altmış altı yaka bilene,
Kör meydanı değil gör meydanıdır.

Abdal Mûsâ aydur gerçek er isen,
Ali'yi sevene muhip yâr isen,
Hak'ın didârını görem der isen,
Urganı boynunda dâr meydanıdır.

Tasavvuf düşüncesinde günahlar, özellikle de kul hakkı dervişin manevî ilerleyişine engel olarak görülmektedir. Dâr sırasında bir anlamda günahların toplum huzurunda ortaya çıkartılarak kul hakkı ile ilgili olanların hak sahibi tarafından affedilmesi sağlanmış olur. “Dâr sırasında, elinden veya dilinden günah sâdır olmuş bir derviş durumuna düşmek pek tabii istenen bir şey değildir. Bu korku, dervişler üzerinde manevî bir korku mekanizması oluşturmaktadır” (*Kitab-ı Dâr*, 2012: 24). 19 Mayıs 2012 Cumartesi günü Malatya ilinin Yeşilyurt ilçesinin Kırlangıç köyünde (Hüseyin Doğan Dede’nin devlet-i hânelerinde) gerçekleştirilen cemde, Cem Vakfı Alevî İslâm İnanç Hizmetleri Eski Başkanı Ali Yüce Dede, kul hakkının yenilmemesinin gerekliliğine ve dâra çekilip hesap vermenin önemli oluşuna dair şu ifadeleri kullanmıştır: “Alevilik inancında veresiyecilik yoktur. Her şeyi âhirete erteleme ve adaleti âhirete kadar bekleme anlayışı bizim inancımızda görülmez. İnancın bu dünyada da bir karşılığı olmalıdır. Onun için cemde hesap sorulur, ‘dâra durulur’ ve kişinin adaleti (nefsi) bu meydanda tartılır. Adalet, bu dünya için de gereklidir.”

“Dâr erkânına iştirak eden talipler bir taraftan Hak’a yürüyen kişi için Allah’tan af ve mağrifet dilerken, diğer taraftan da kendi iman ve ikrarlarını tazelemektedirler” (*Kitab-ı Dâr*, 2012: 30-31). Bütün bunların sonunda erkân kırk yemeği (lokması) yenir. “Hakk’a yürüyen kişi adına kesilen kurban, lokma olarak dağıtılır. Lokmanın beşikteki çocuğun bile kursağından geçmesine özen gösterilir” (Kaygusuz, 1995: 81).

4. Sonuç

Doğumdan ölüme, yaşamın her alanında kendi inanç mensuplarına sorumluluklar yükleyen Alevî İslâm inancı; ölüm sonrası hayatın akıbeti için de kendi hudutları içerisinde erkânlar uygulamaktadır. Kişinin insan-ı kâmil olarak kırk yemeği (lokması) yapılması gereken en önemli ibadet şüphesiz ki cem ibadetidir. Çünkü cem ibadeti hem bir arınma hem de bir yargılanma yeridir. Ayrıca Hak’a yürüyen kişi için özel olarak yapılan “Dârdan İndirme Erkânı” da Hak’a yürümüş olan canın, kul hakkıyla Ulu Divâna gitmemesi için yapılan bir erkândır.

Dâr (cem) meydanı, kişinin kendi nefsiyle olan muhasebesinin görüldüğü bir mahkeme olduğu gibi toplumsal adaletin tesisi için de önemli bir eşiktir. Alevî-Bektaşî inancına mensup her bireyin (talibin) bu dârdan geçmesi ve ikrarını tazelemesi gerekmektedir. Böylece yolun adâb ve erkânına intisap etmiş herkes bireysel davranışlarına toplum huzurunda meşruluk kazandırmış olur. “Dâr Erkânı” göçene dua, kalanlara da arınma ve sabır teskininde bulunması açısından da önemli bir toplumsal dayanışma ve birlikteliği yaşatmaktadır. *Kitab-ı Dâr*’da da ifade edildiği gibi “merhum talip şeriat kapısına göre defnedildikten sonra çekilen dâr, hayatta kalanları tarikat kapısının erkânınca Hak yolunda ilerletmekte, onları da Hak’ın dergâhına tertemiz gitmeleri için hazırlamaktadır. Ölümle hayat birleşmiş; kesret vahdete dönüşmüştür. Dâr erkânı bir nevi ‘ölmeden önce ölmenin’ yolunu açan, Cennet ve Cemâli bu dünyada gösteren bir hakikat penceresi hâline gelmiştir” (s. 33).

İslâm dinine tasavvufî açıdan birçok zenginlik kazandıran Alevilik-Bektaşilik⁷, ölüme hazırlık anlamında da kulu (talipleri) bilinçlendirmeyi amaç edinmiştir. Bu bilinçlendirmenin en somut örneklerinden birisi de talibi “dâra çekme” veya “dârdan indirme” erkânıdır. Makalemizdeki değerlendirmelerden de anlaşıldığı üzere

yegâne amaç; temiz bir nefisle yine temiz ve güzel olan Allah’a yönelmek ve O’na kavuşmaktır. “Hak didârına eriştik şükür” diyen Hak âşıklarının söyledikleri o kutsal menzil işte bu cümlede sırlanmıştır. O menzile ulaşabilenlere âşk olsun!..

Sonnotlar

¹ Dâr: Ev, yuva ve yurt... “Dâr-ı bekâ: Edebiyyet yurdu. Geçici evrenin karşısı olarak algılanan ölümsüz varlık alanı veya ruhlar âlemi. Dâr-ı dünya / Dâr-ı fenâ: Gelip geçici olarak algılanan Tanrısal gizlerin görünüş alanı veya madde alanı” (Korkmaz, 1994: 87-88). “Dâr; İslâm terimolojisinde bu sözcüğün önemi, dünyanın ikiye ayrılarak İslâm ülkelerine *Dârü'l-İslâm* ve Müslüman egemenliği altına girmediğinden ötürü bir savaş alanı olarak kabul edilen ülkelere de *Dârü'l harp* adlarının verilmesi yüzündendir. İslâm hukukçuları (fâkihler) buna bir üçüncü bölüm daha eklemişler ve Müslüman egemenliğine girmemekle beraber kendi istekleriyle (zorla değil) Müslümanlara vergi ödeyen ülkeleri *Dârü's-sulh* (barış ve dinginlik yeri) deyimi kullanılmıştır” (Hançerlioğlu, 2011: 64).

² Baş okutmak: “Cem âyinlerinde sorgu veya görgüden geçerek pirin/mürşidin rızalığını alıp günahlardan arınmak, gönlü temizlemektir” (Günşen, 2007: 331).

³ Cem erenleri: “Cem erkânı uygulaması esnasında saflarda oturan, genelde yaşlı ve cem (yol) konusunda bilgi birikimine sahip kişilere verilen addır” (Dedekargınoğlu, 2012: 149).

⁴ Alevilikte ölüm ve ölüm sonrası hayatın anlamlandırılmasına ilişkin bazı tespitlerin örnekleri için bkz: Hamza Karaoğlu (2003). “Pazarcık Yöresi Alevilerinde Ölüm ve Ölü İle İlgili Uygulamalar”. Kahramanmaraş: *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 2, ss. 37-52.

⁵ Burada okunan metin A’raf Suresinin 23. ayetidir. Anlamı: “*Ey Rabbimiz, dediler; öz benliklerimize zulmettik. Eğer bizi affetmez, bize acımazsan elbette ki hüsrana uğrayanlardan olacağız*” (Öztürk, 2013: 144).

⁶ Tevellâ: “Ehl-i Beyt’i, On İki İmamlar’ı, On Dört Masumlar’ı, On Yedi Kemerbestler’i ve onların yolundan gidenleri ve sevenleri sevmek, teberrâ ise onları sevmeyenleri sevmemektir” (Yaman, 2012: 223). Tevellâ: “Âl-i Âba’nın velayetini tanımak, onları sevmek, onlardan medet ve şefaât istemek, onları dost bilmek yerinde kullanılan bir tâbirdir. Tevellâ; birisini davet etmek, sevmek manasına gelen Arapça tevellî’nin Farsça kullanılır tarzıdır. Teberrâ: Emevilerin ikinci hükümdarı Yezid ile onun neslinden gelenleri ve taraftarlarını sevmemek yerinde kullanılır bir tâbirdir. Arapça aslı teberrü olup, beri olmak, sevmeyip yüz çevirmek, uzaklaşmak demektir. Safiyye, hassaten Bektaşîler, Hazret-i Ali ile evlatlarını sevmek yerinde kullanılan tevellâ ile teberrâya çok ehemmiyet verirler” (Eröz, 2014: 43).

⁷ Tarihi süreç içerisinde İslâm dünyasında itikâdî ve ameli mezheplerin teşekkülünden sonra, Alevi sözü, farklı İslâm coğrafyalarında farklı anlamlar kazanmıştır. Bu anlamları ile *seyyid* anlamı dışında kullanılabilen kavram; Pakistan’da İsmailî, İran’da Câferî, Mısır ve Yemen’de Zeydî, Suriye’de Nusayrî, Lübnan’da da Dürzî mezheplerine işaret etmektedir (Dönmez, 2016: 20).

Kaynakça

- Arslandoğlu, İbrahim. (1998). “Çubuk Yöresi Aleviliğinde Dâr Kurbanı”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi* 6, 11-34.
- Akyol, Cansu. (2017). “Ardahan / Damal Yöresinde Gözükızıl Ocağı Süreğinde Görgü Cemi ve Düşkünlük Sistemi”. *Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları Dergisi*. 16, 201-222.
- Altınok, Baki Yaşa. (2012). *Alevilik - Hacı Bektaş Velî - Bektaşilik*. Ankara: Ahî Yayıncılık.
- Bal, Hüseyin. (2004). *Alevi İslâm Yolu*. İstanbul: Cem Vakfı Yayınları.
- . (2014). *Aleviliğin Tasavvufî Boyutu*. Bursa: Sentez Yayıncılık.
- Cebecioğlu, Ethem. (1997). *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. Ankara: Rehber Yayınları.
- Çıblak Coşkun, Nilgün. (2013). “Alevi-Bektaşî Geleneğinde Dârdan İndirme Cemi ve Bu Cemin Toplum Yaşamındaki Önemi”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi* 65, 271-280.
- Coşkun, Hasan. (2017). “Tokatlı Alevi Dedelerinin Alevilik ve Bektaşilik Anlayışına Sosyolojik Bir Bakış”. *Turkish Studies* 12/35, 89-104.
- Er, Piri. (2014) *Yaşayan Alevilik*. Ankara: Barış Yayınları.
- Ergun, Sadeddin Nüzhet. (1930). *Bektaşî Şairleri*. İstanbul: Maarif Vakfı Yayınları.
- Eröz, Mehmet. (2014). *Türkiye’de Alevilik-Bektâşilik*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Dedekargınoğlu, Hüseyin. (2012). *Dede Gargın Süreğinde Cem*. Ankara: Yurt Kitap Yayıncılık.
- Develioğlu, Ferit. (1996). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Dönmez, Mehmet. (2016). *Sosyal Bütünleşme Sürecinde Malatya Aleviliği*. Ankara: Sonçağ Yayıncılık.
- Fırlalı, Ethem Rûhî. (1990). *Türkiye’de Alevilik-Bektaşilik*. Ankara: Selçuk Yayınları.
- Gölpınarlı, Abdülbâki. (1963). *Mevlevî Âdâb ve Erkâmı*. İstanbul: İnkılap ve Aka Kitabevi.
- Günşen, Ahmet (2007). “Gizli Dil Açısından Alevilik-Bektaşilik Erkân ve Deyimlerine Bir Bakış”. *Turkish Studies Türkoloji Araştırmaları Dergisi*. 2/2, 328-350.
- Hançerlioğlu, Orhan. (2011). *İslâm İnançları Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kaplan, Doğan (Haz.) (2007). *Erkânâme -I*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- . (2008). “Buyruklara Göre Kızılbaşlık”. Yayımlanmamış doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Konya.
- Kaygusuz, İsmail. (1995). *Alevilikte Dâr*. İstanbul: Alev Yayınları.
- Kaya, Ali. (2012). *Alevilik ve Dersim Üzerine Seçme Yazılar*. İstanbul: Yaz Yayınları.
- Karaoğlu, Hamza. (2003). “Pazarcık Yöresi Alevilerinde Ölüm ve Ölü İle İlgili Uygulamalar”. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 2, 37-52.
- Korkmaz, Esat. (1994). *Ansiklopedik Alevilik Bektaşilik Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ant Yayınları.

- Köprülü, Mehmet Fuad. (1991). *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Kitab-ı Dâr*. (2012) Haz. O. Eğri. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Orhan, Hüseyin. (2003). *Alevilikte İbadet*. İstanbul: Garip Dede Dergâhı Yayınları.
- Özcan, Hüseyin. (2002). “Bektaşilikte Dâr Kavramı ve Hallâc-ı Mansûr Etkisi”. *Folklor Edebiyat Dergisi* (Alevilik Özel Sayısı) - II. S.30, 157-164.
- Öztürk, Yaşar Nuri. (2013). *Kur’ân-ı Kerim Meâli*. İstanbul: Yeni Boyut Yayınları.
- Özmen, İsmail. (1995). *Alevi Bektaşî Şiirleri Antolojisi*. Ankara: Saypa Yayınları, C. IV, s.62.
- Tur, Seyit Derviş. (2002). *Erkânname*. Almanya: Erenler Yayın.
- Uluçay, Ömer. (1993). *Toplu İbadet / Cem Erkânı*. Adana: Hakan Ofseyt.
- Üzüm, İlyas. (2013). *Tarihsel ve Kültürel Boyutlarıyla Alevilik*. İstanbul: İSAM Yayınları.
- Yaman, Ali. (2012). *Alevilik ve Kızılbaşlık Tarihi*. İstanbul: Nokta Kitap Yayınları.
- Yıldırım, Ali. (2010). *Alevi Hukuku ve Düşünlük*. İstanbul: Doruk Yayıncılık.

Ekler:

Fotoğraf 1: Dâr-ı Mânsûr

Fotoğraf 2 ve 3: Dâr-ı Fazlî

Fotoğraf 4: Dâr-ı Nesimî

Fotoğraf 5: Cengel (Peymânçe) Dârî